

Ahlaki Yargılamanın Yordayıcıları Olarak Bilişsel Kapalılık İhtiyacı, Dindarlık ve Politik Yönelim

Olca BOZKUŞ¹

Ahlaki Yargılamanın Yordayıcıları Olarak Bilişsel Kapalılık İhtiyacı, Dindarlık ve Politik Yönelim

Need for Closure, Political Orientation, and Religiosity as Predictors of Moral Judgements

Öz

Abstract

Epistemik ihtiyaçlarımızın ahlaki yargılamalarımızı nasıl etkilediği, alan yazında henüz yeterince temsil edilmemiştir. Bu doğrultuda şimdiki çalışmada, belirsizlik durumlarında epistemik bir kesinliğe ulaşma arzusu olarak tanımlanan bilişsel kapalılık ihtiyacının, Ahlaki Temeller Kuramı'nın önerdiği bireyselleştirici ve birleştirici ahlaki temelleri yordamaya etkisi, politik yönelim ve dindarlığın düzenleyici etkisi incelenmiştir. Veriler gönüllü 489 katılımcıdan toplanmıştır ve Process Macro programı aracılığıyla düzenleyici regresyon analizi yürütülmüştür. Bulgular, katılımcıların kendilerini sağ kanat politik yönelimine sahip veya dindar biri olarak tanımladıklarında; bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireylerin haklarını ve iyi oluşlarını koruma ile ilişkilendirilen bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordama gücünün arttığını göstermiştir. Diğer yandan bilişsel kapalılık ihtiyacının, iç grubun ihtiyaçlarının karşılanması ve grup içi uyumla ilişkilendirilen birleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamasında dindarlık ya da politik yönelimin düzenleyici etkisinin olmadığı bulunmuştur. Bulgular "muhafazakârlığın güdülenmiş bir sosyal bir biliş olduğu" görüşü perspektifinden tartışılmıştır.

The relationships between our epistemic needs and moral judgments are not yet sufficiently represented in the literature. Therefore, this study examined the moderating roles of political orientation and religiosity on the predictive effect of the need for closure on individualizing and binding moral foundations. Data were derived from 489 volunteered participants and tested with moderation regression analysis via the Process Macro. Results reveal that when the participants described themselves having a right-wing political orientation or being religious, the need for cognitive closure has an increased predictive effect on endorsing individualizing moral foundations associated with protecting individuals' rights and well-being. On the other hand, there was no moderating effect of religiosity or political orientation on the need for cognitive closure to predict endorsing binding moral foundations corresponded to the needs of the ingroup and ingroup cohesion. The findings are discussed from the perspective of the view that "conservatism is a motivated social cognition".

Anahtar Kelimeler: ahlak, ahlaki temeller kuramı, bilişsel kapalılık ihtiyacı, politik yönelim, dindarlık

Keywords: morality, moral foundation theory, need for closure, political orientation, religiosity

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

¹ Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, olca.bozkus@gmail.com, ORCID:0000-0002-3358-9726

1. Giriş

Günlük yaşamımızda ahlaki yargılamalarımızı nasıl yaptığımız uzun bir süredir psikologların ilgisini çekmektedir (ör., Piaget, 1965; Turiel, 1983). Ahlaki yargılamalarımızın enine boyuna düşünerek rasyonel olarak ulaştığımız sonuçlar olmadığını düşündüğümüzde; bireysel düzeydeki ihtiyaçların ve farklılıkların etkilerini incelemek, bu konudaki anlayışımızı geliştirebilir.

Son yıllarda ahlak psikolojisi alanında geniş ölçüde kabul gören Ahlaki Temeller Kuramı (Haidt ve Joseph, 2004; Graham, Haidt, Motyl, Meindl, Iskiwitch ve Mooijman, 2018), ahlaki yargıların kaynaklarına ilişkin yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Ahlaki Temeller Kuramı, bireyin bir davranışın ahlaki olup olmadığına karar verirken rasyonel hareket etmesinden ziyade, sezgilerinin yönlendirmesi ile karar verdiğine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda ahlakın, kalıtsal hazır oluşluklar ile getirilen ve tüm insanların evrensel olarak paylaştığı bazı temelleri (ya da kriter, ilke, standartları) olabileceğini önermektedir (Haidt ve Björklund, 2008: 201-11; Iyer, Koleva, Graham, Ditto ve Haidt, 2012):

- Bakım verme/zarar verme temeli (care/harm foundation): Diğerlerinin acı çekmesini önemsemeye dayanmaktadır. Bakım ve şefkat duygularını içermektedir.
- Adalet/aldatma temeli (fairness/cheating foundation): İlişkilerde karşılıklılık ve adaletin sağlanması ilkesine dayanmaktadır.
- Özgürlük/baskı temeli (liberty/oppression foundation): İnsanların, özgürlüklerini sınırlamaya çalışanlara karşı öfke ve gücenme duyguları hissetmeleri ile ilgilidir.
- Sadakat/ihanet temeli (loyalty/betrayal foundation): Grubun iyi oluşu ve bir arada kalması için sadakat, kendini feda etme gibi grup üyeliğinin zorunluluklarına dayanmaktadır.
- Otorite/yıkma temeli (authority/subversion foundation): Sosyal düzen, itaat ve uyma gibi hiyerarşik ilişkilerin zorunluluklarına dayanır.
- Kutsallık/bozulma (sanctity/degradation foundation) temeli: Fiziksel ve ruhsal "kirlenme"den kaçınma ile ilgilidir.

Söz konusu ahlaki temellerin hangisinin ya da hangilerinin ahlaki davranış için daha önemli olduğuna ilişkin yapılacak sıralama ise, sosyalizasyon aracılığıyla kültürel öğrenmeler ile kazanılmaktadır. Böylece Ahlaki Temeller Kuramı, diğerlerine zarar vermekten kaçınma ve adil olma gibi ilk çalışmalarda (ör., Turiel, 1983) ahlak ile ilişkilendirilen özelliklerin yanında; kültürel olarak paylaşılan grup değerlerinin de nasıl birer ahlaki ilke gibi hizmet edebildiğini göstermektedir. Yukarıda tanımlanan altı ahlaki temel, aynı zamanda iki üst kategori altında toplanmıştır. Buna göre bakım, adalet ve özgürlük temelleri bireyselleştirici ahlaki temeller (individualizing moral foundations) olarak adlandırılırlar ve özerk bir etik aracılığı ile bireylerin haklarını ve iyi oluşlarını güvence altına alırlar. Sadakat, otorite ve kutsallık temelleri ise birleştirici ahlaki temeller (binding moral foundations) olarak isimlendirilirler ve sosyal kurumlar ile gruplar içinde uyumlu, kenetlenmiş insanlara işaret ederler. Birleştirici ahlaki temeller grup sarginliğini artırıcı ve grubu dış tehditlerden koruyucu işlev görürler (Graham ve ark., 2018). Bu özellikleri ile birleştirici ahlaki temelleri desteklemenin; gruplar arası olumsuz tutumlardan (ör., Kugler, Jost ve Noorbaloochi, 2014; Low ve Wui, 2015) kürtaj karşıtlığı, kök hücre çalışmaları karşıtlığı, bireysel silahlanmayı desteklemek, ölüm cezalarını desteklemek gibi tartışmalara varıncaya kadar, karakteristik olarak muhafazakâr duruş ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Koleva ve ark., 2012; Simpson ve Laham, 2015). Dahası ülkemizin de içinde bulunduğu pek çok farklı kültürde sürdürülen araştırmalar, birbiriyle tutarlı olarak, bireyselleştirici ahlaki temelleri ya da birleştirici ahlaki temelleri önceleme ya da değerini artırma konusunda bireylerin angaje oldukları politik ideoloji ile ilişkili olarak belirlenen örüntülerin bulunduğunu göstermiştir. Buna göre kendini solda konumlandıran bireylerin bireyselleştirici ahlaki temelleri; kendini sağda konumlandıranların ise birleştirici ahlaki temelleri desteklemeye daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir (ör., Graham,

Haidt ve Nosek, 2009; Hofmann, Wisneski, Brandt ve Skitka, 2014; Kim, Kang ve Yun, 2012; McAdams ve ark., 2008; Milojev ve ak., 2014; Yılmaz, Erdoğan ve Sarıbay, 2016a). Benzer biçimde dindarlıkta artışın da birleştirici temelleri desteklemek ile pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (ör., Piazza ve Landy, 2013; LaBouff, Humphreys ve Shen, 2017).

Bireylerin belirsizliğe karşı tolerans gösterme, bilgi arama, bilgileri işlemeye istekli olma veya bir an önce kesinliğe ulaşmak gibi epistemik ihtiyaçlarda birbirlerinden farklılaştıkları bilinmektedir (Jost, Glaser, Kruglanski ve Sulloway, 2003). Öte yandan, birey düzeyindeki epistemik ihtiyaçların ahlaki yargılamalar ile ilişkilerinin nasıl olduğunun alan yazında henüz yeterince çalışılmadığı görülmektedir. Yapılan sınırlı sayıda çalışmanın birinde Strobel, Gross, Pohling ve Strobel (2017), bilişsel çabadan hoşlanma ve söz konusu bilişsel çabaya angaje olmak için içsel bir güdülenmeyi içeren bireysel bir farklılık olarak tanımlanan biliş ihtiyacının (need for cognition; Cacioppo, Petty, Feinstein ve Jarvis, 1996), bireylerin bilgiyi işleme biçimini etkilediği için “*ahlaki bir kapasite*” olabileceğini iddia etmişlerdir. Ayrıca sürdürdükleri iki çalışma boyunca, biliş ihtiyacının ahlaki davranışı yordadığını göstererek bu iddiayı destekleyen kanıtlar elde etmişlerdir. Bu bulgular ile paralel olarak Tekeş ve ark. (2020), ülkemizde geniş bir örneklemede sürdürdükleri çalışmalarında biliş ihtiyacının birleştirici temellerin tümünü negatif yönde yordarken, bireyselleştirici temellerden yalnızca adalet temelini pozitif yönde yordadığını göstermişlerdir.

Benzer şekilde, yukarıda da belirtildiği gibi Ahlaki Temeller Kuramı perspektifinden pek çok süreç incelenmiş olmasına rağmen; ahlaki temellerin, epistemik ihtiyaçlar ile ilişkilerinin de alan yazında yeterince temsil edilmediği görülmektedir. Az sayıda çalışma belirsiz durumlarda hızlıca epistemik kesinliğe ulaşmak olarak tanımlanan bilişsel kapalılık ihtiyacının (need for closure; Webster ve Kruglanski, 1994; Webster ve Kruglanski, 1997; Kruglanski, 2004) ahlaki yargılamalar ile ilişkilerini incelemiştir (ör., Dugas ve ark. 2018; Federico, Ekstrom, Tagar ve Williams, 2016; Giacomantonio, Pierro, Baldner ve Kruglanski, 2017). Bilişsel kapalılık ihtiyacı, bireyin kesin cevaplar arama ve belirsizlikten kaçınma isteği olarak tanımlanmaktadır (Kruglanski, 2004; Webster ve Kruglanski, 1994; Webster ve Kruglanski, 1997). Tanımdaki kapalılık ihtiyacı bir güdü yerine bilişsel bir süreçtir. Bu anlamda bilişsel kapalılık ihtiyacı; bir ucunda kapalılık ihtiyacını, diğer ucunda ise kapalılıktan kaçınma ihtiyacını temsil ettiği bir boyut üzerinde kavramsallaştırılmaktadır. Böylece bilişsel kapalılık ihtiyacı, herkesi etkileyen evrensel bir ihtiyaç olmaktan ziyade, bireysel düzeyde bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir (Webster ve Kruglanski, 1998). Yüksek düzeyde bilişsel kapalılık ihtiyacı “aciliyet-kalıcılık (urgency-permanence)” olarak adlandırılan ve birbirini takip eden, iki aşamalı bir bilgi işleme ile ilişkili bir sürece dayanmaktadır (Jost ve ark., 2003; Roets ve Van Hiel, 2007). İlk süreç olan aciliyet eğilimi, yüksek düzeyde bilişsel kapalılık eğilimi bulunan bireylerin belirsiz bir durum ile karşılaştıklarında, kapalılığa ulaşabilmek için hazır, ulaşılabilir ya da yetersiz olan bilgileri kullanarak hızlı bir biçimde yargıda bulunmaları ile ilişkilidir. Başka bir deyişle bilişsel kapalılık, hızlı bir şekilde bir yargıya ulaşma ve buna tutunma (seizing) eğilimini ifade eder. Bilgi işleme sürecinin ikinci aşaması olan kalıcılık eğilimi ise aciliyet aşamasında varılan yargılamaların kalıcı olarak korunmasını içeren düşünceye katılık ile ilişkilidir. Yüksek düzeyde bilişsel kapalılığa sahip bireyler, önceden sahip olduğu bilgiyi ya da aciliyet aşamasında vardığı yargılamaları koruma, bir anlamda dondurma (freezing) eğilimi göstermektedirler. Böylece aciliyet aşamasında eksikliği hissedilen kapalılık ihtiyacı hızlıca karşılanırken, ikinci süreçte elde edilen yargılar daha sonra kullanılmak üzere saklanarak kalıcı hale getirilmektedir. Önceki bilgilere tutunma ve hemen dondurma eğilimlerinden dolayı bilişsel kapalılığı yüksek bireyler, bir yargılamaya varmadan önce daha kısa bir bilgi işleme süreci geçirirler ve var olan veri hakkında birbiriyle çelişen daha az açıklama üretirler. Mevcut bilgilerini değiştirmeye direnç gösterirler ve kendi yargılarına daha çok güvenirler. Sıralanan bu özellikler nedeniyle bilişsel kapalılık ihtiyacı yüksek bireyler, bilişsel kapalılık ihtiyacı düşük olanlara kıyasla, belirsizlik halinde daha fazla rahatsızlık hissederler (Webster ve Kruglanski, 1994). Bu doğrultuda yüksek düzeyde bilişsel kapalılık

ihtiyacının belirsizliği artıracak bilgilerden kaçınma (Sweeney Melnyk, Miller ve Shepperd, 2010) ve karar verdikten sonra daha az bilgi aramaya eğilimi (Kruglanski, Peri ve Zakai, 1991; Kruglanski, Webster ve Klem, 1993; Van Heil ve Mervielde, 2002) ile ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Bilişsel kapalılık ihtiyacının belirsizlik durumlarında bilgi arama ve bilgiyi işleme süreçlerinde yarattığı güdüsel kaçınma durumunun, sosyal ilişkilerde iç grubu kayıran kalıp yargısal ve önyargılı tutumlar ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (ör., Onraet, Van Hiel, Roets ve Cornelis, 2011; Roets, Kruglanski, Kossoeska, Pierro ve Hong, 2015; Van Hiel, Pandelaere ve Duriez, 2004). Bu doğrultuda yüksek düzeyde bilişsel kapalılık ihtiyacının ahlaki yargılamalarda grup değerlerine öncelik vermeyi de yanında getirmesi beklenebilir. Dolayısıyla bilişsel kapalılık ihtiyacında yüksek puanlar; belirsiz ahlaki bağlamlarda normatif kurallara karşılık gelen “genelin ahlakı”nı benimseme ile ilişkili olabilir. Nitekim alan yazında bilişsel kapalılık ihtiyacının, ahlaki yargılama ile ilişkisini sınavan sınırlı sayıda araştırmada birbiriyle tutarlı olarak, bilişsel kapalılık ihtiyacının, iç grup normlarını onaylayan birleştirici ahlaki temeller ile pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu gösterilmiştir (ör., Baldner ve Pierro, 2019; Baldner, Di Santo, Talamo ve Pierro, 2020; Bianco, Kosic ve Pierro, 2021; De Cristofaro ve ark., 2019; Dugas ve ark., 2018; Federico ve ark., 2016; Giacomantonio ve ark., 2017). Federico ve ark. (2016) “*ahlakın bireylere dünyada nasıl davranacakları ve başkalarının davranışlarını nasıl değerlendirecekleri konusunda net, tutarlı ve geniş ölçüde uygulanabilir bir rehber sağladığını*” iddia etmişlerdir. Bu anlamda bilişsel kapalılık ihtiyacının, belirsizlik durumlarında bireyin davranışlarını ve diğerlerini değerlendirmek için bir rehber olarak birleştirici ahlaki temellere tutunmayı sağladığı söylenebilir.

Bilişsel kapalılık ihtiyacı ile birleştirici ahlaki ilkeleri onaylama arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmasına rağmen, yapılan araştırmalarda bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki temelleri destekleme ile arasındaki ilişkiye dair karmaşık sonuçlar rapor edilmiştir. Bazı çalışmalar iki değişken arasında anlamlı ilişki olmadığını rapor etmişlerdir (ör., Baldner ve Pierro, 2019; Baldner ve ark., 2020; Federico ve ark., 2016). Bunun yanı sıra bilişsel kapalılık ihtiyacı ve bireyselleştirici ahlaki temellerin ilişkili olduğunu bulan çalışmalar söz konusu ilişkinin yönüne dair tutarsız sonuçlar rapor etmişlerdir. Örneğin Bianco ve ark. (2021), bilişsel kapalılık ihtiyacı ile bireyselleştirici ahlaki temeller arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu bulgularken, Giacomantonio ve ark. (2017) ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu rapor etmişlerdir. Dahası Baldner, Jaume, Pierro ve Kruglanski (2019) bireyselleştirici temelleri desteklemek ile bilişsel kapalılık arasındaki kavramsal bağın zayıf bir bağ olabileceğini ya da anlamlı olmayan bir ilişki olabileceğini; çünkü iki özelliğin aynı amaca hizmet etmediğini ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre, bireyselleştirici ahlaki ilkeler için, diğerlerinin bilgi kaynağı olamayacağından ziyade, bireyselleştirici temelleri onaylayan bireylerin pek çok farklı kaynaktan gelen görüşleri almaya daha istekli oldukları anlamı çıkmaktadır.

Bilişsel kapalılık ihtiyacı ve bireyselleştirici ahlaki temelleri destekleme arasındaki ilişkiye dair alan yazındaki bu açıklamaları ve bulguları bir arada değerlendirdiğimizde, şu soru akla gelmektedir: “*Yüksek düzeyde bilişsel kapalılık ihtiyacı, ahlaki bir rehber olarak bireyselleştirici ahlaki ilkelerin, hemen tutunulan cevaplar olarak kabul edilmesine neden yönlendirmiyor?*” Buradan hareketle bilişsel kapalılık ihtiyacı ve birleştirici ahlaki ilkelerin getirdiği cevaplara tutunma arasındaki ilişkinin politik yönelim ve dindarlık tarafından düzenlenebileceği düşünülmüştür. Başka bir deyişle kendini dindar veya sağ politik kanatta konumlandıran bireyler için bilişsel kapalılık ihtiyacında artış, hızlıca bir sonuca veya cevaba ulaşma arzusu ile bireyselleştirici temelleri desteklemeyi artırabilir. Bireyselleştirici temeller burada yine diğerlerinin sağladığı ilkeler olarak hizmet edebilir. Böylece desteklenen ahlaki temellerdeki örüntüde, politik olarak sağ kanatta olanlar ve dindarlar, bilişsel kapalılığın artışıyla, sol kanatta olanların ya da dindar olmayanların sergilediği örüntüye yaklaşarak bireyin iyi oluşunu merkeze alan bireyselleştirici ahlaki ilkelerin önemini artırabilir. Benzer bir etkinin kendini daha az dindar veya politik solda tanımlayanlar için de ortaya çıkması beklenebilir. Bilişsel kapalılık ihtiyacında artış, hızlıca sonuca ulaşma arzusuyla birleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi artırabilirler. Nitekim hem İtalya hem Birleşik

Devletler’de sürdürülen bir araştırmanın bulguları liberallerin, bilişsel kapalılık ihtiyaçlarının yüksek olduğu durumda, birleştirici ahlaki temelleri desteklemeye eğilimli olduklarını göstermiştir (Baldner, Pierro, Chernikova ve Kruglanski, 2018). Buradan hareketle, bu çalışmada, aşağıda verilen araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

- Bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordayıcı etkisinde politik yönelimin düzenleyici etkisi var mıdır?
- Bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordayıcı etkisinde dindarlığın düzenleyici etkisi var mıdır?
- Bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordayıcı etkisinde politik yönelimin düzenleyici etkisi var mıdır?
- Bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordayıcı etkisinde dindarlığın düzenleyici etkisi var mıdır?

2. Yöntem

Veri toplanmaya başlanmadan önce Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan, araştırmanın yürütülmesinin etik açıdan uygunluğunu gösteren gerekli izinler alınmıştır (10.01.2020-31) ve veriler etik ilkeler çerçevesinde toplanmıştır. Araştırmaya katılmadan önce tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır.

2.1. Örneklem

Katılımcılara kolaylıkla bulunabileni örneklem tekniği aracılığıyla ulaşılmıştır. Başlangıçta Mersin Üniversitesinde çeşitli fakültelerde okumakta olan (Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Mimarlık Fakültesi ve Hemşirelik Fakültesi) 499 gönüllü üniversite öğrencisi araştırmaya katılmıştır. Yapılan tekli ve çoklu uçdeğer analizleri sonucunda 10 katılımcı veriden çıkarılmıştır. Böylece analizler 308 kadın, 170 erkek (11 katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir) olmak üzere 489 kişi üzerinden yürütülmüştür. Örneklem yaş ortalaması 20.82 ($S=3.05$) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi “*Kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde (sınıfta) görüyorsunuz?*” sorusuyla ölçülmüştür. Buna göre katılımcıların %8.5’i kendisinin alt sosyo-ekonomik düzeyde, %18.5’i ortanın altında, %63.8’ü orta sosyo-ekonomik düzeyde, %8.5’i ortanın üstünde, %6’sı ise üst sosyo-ekonomik düzeyde konumlandırmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Politik Yönelim ve Dindarlık Ölçümü

Katılımcılardan politik yönelimlerini 7 dereceli bir skala (1-sağ, 7-sol) üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. Örneklem ortalamasının 4.82 ($S=1.54$) olduğu görülmüştür. Benzer bir şekilde katılımcılardan dindarlık düzeylerini 7 dereceli bir skala (1-hiç dindar değilim, 7-çok dindarım) üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. Buna göre örneklem dindarlık düzeyi ortalaması 3.58 ($S=1.59$) olarak hesaplanmıştır.

2.2.2. Ahlaki Temeller Ölçeği

Ahlaki Temeller Kuramı çerçevesinden, katılımcıların hangi ahlaki temellere karşı daha duyarlı olduklarını değerlendirmek amacıyla Ahlaki Temeller Ölçeği (Moral Foundations Questionnaire; Graham ve ark., 2011) kullanılmıştır. Ahlaki Temeller Ölçeği’nin Türkçe geçerlik çalışması Yılmaz ve ark. (2016b) tarafından yapılmıştır. Ahlaki Temeller Ölçeği beş ahlaki boyuta (bakım, adalet, özgürlük, sadakat, otorite ve kutsallık) karşılık gelen beş alt ölçek içeren 30 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek maddeleri ayrıca temelde iki bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümü oluşturan Ahlaki Uygunluk (Moral Relevance) bölümünde katılımcılardan bir şeyin doğru olup olmadığına karar verirken hangi

ölçütlerin (ör., bakım alt boyutu için “*Birisinin duygusal olarak acı çekip çekmediği*”, adalet alt boyutu için “*Birilerinin diğerlerinden farklı bir muamele görüp görmediği*”, sadakat alt boyutu için “*Birisinin eyleminin ülkesi için sevgi göstergesi olup olmadığı*”, otorite alt boyutu için “*Birisinin otoriteye saygısızlık edip etmediği*” ve kutsallık alt boyutu için “*Birisinin namus ve edep konusundaki normları ihlal edip etmediği*”) etkili olduğunu değerlendirmeleri istenmektedir (0-hiç etkili değil, 5-oldukça etkili). Ahlaki Yargılama (Moral Judgement) olarak adlandırılan ikinci bölümde ise katılımcılardan beş ahlaki temel ile ilişkili sunulan ifadelerle ne derece katıldıklarını belirtmeleri istenmektedir (0-tamamen karşıyım, 5-tamamen katılıyorum). Böylece ahlaki yargılama maddeleri, bakım alt boyutu için “*Acı çekenlere şefkat duyabilmek en önemli erdemdir.*”, adalet alt boyutu için “*Adalet bir toplum için en önemli gereksinimdir.*”, sadakat alt boyutu için “*Ülkemin tarihiyle gurur duyarım.*”, otorite alt boyutu için “*Otoriteye saygı bütün çocukların öğrenmesi gereken bir şeydir.*” ve kutsallık alt boyutu için “*Hiç kimseye zarar vermese de insanlar iğrenç (mide bulandırıcı) şeyler yapmamalıdır.*” gibi ifadeler içermektedir. Her ahlaki temel için ahlaki uygunluk ve ahlaki yargılama ölçeklerinden gelen puanların ortalaması alınarak ilgili temelden alınan puan elde edilmektedir.

Ahlaki Temeller Ölçeği'nin, kuramın tanımladığı beş temele karşılık gelen beş faktörü bulunduğu gösterilmiştir (Graham ve ark, 2011). Bunların yanında özgürlük temelini ölçen dokuz madde (Iyer ve ark., 2012) de ölçeğe eklenmiştir (ör. “*Bence herkes, başkalarının sahip olduğu özgürlüğün sınırlarını ihlal etmediği sürece, seçtiği şekilde davranmakta özgür olmalıdır.*”, “*Toplum, bireylerin kendi hayatlarının sorumluluğunu almalarına ortam sağlayıp nasıl yaşamaları gerektiğini dikte etmediğinde en iyi şekilde işler.*”). Bakım, adalet ve özgürlük temelleri boyutlarından gelen puanların ortalamasıyla bireyin bireyselleştirici ahlaki temelleri ne düzeyde desteklediği ölçülürken; sadakat, otorite ve kutsallık temelleri boyutlarından gelen puanların ortalaması alınarak birleştirici ahlaki temellerin ne düzeyde desteklediği ölçülmektedir. Bireyselleştirici veya birleştirici ahlaki temeller ölçeklerinden alınan puanların artması, bireyin söz konusu temellere karşı ahlaki duyarlılığının arttığını temsil etmektedir.

Ahlaki Temeller Ölçeğinin Türkçe geçerlik çalışmasında alt boyutlar için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları bakım .60; adalet .57; sadakat .66; otorite .78 son olarak kutsallık için .76 olarak hesaplanmıştır (Yılmaz ve ark., 2016b). Şimdiki çalışmada alt boyutlar için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayılarının bakım .57; adalet .68; özgürlük .61; sadakat .58; otorite .67 son olarak kutsallık için .72 olduğu görülmüştür. Bunun yanında bireyselleştirici ahlaki temeller için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının ($\alpha = .78$) ve birleştirici ahlaki temeller için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının ($\alpha = .85$) istatistiksel olarak kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür.

2.2.3. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeği

Katılımcıların bilişsel kapalılık ihtiyacı düzeyleri, Webster ve Kruglanski'nin (1994) geliştirdiği Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeği'nin (Need for Closure Scale), Şeker ve Akman (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmış biçimi ile değerlendirilmiştir. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeği, 6 dereceli Likert tarzı puanlanan (1-tamamen katılıyorum, 6-tamamen karşıyım) 42 maddeden meydana gelmektedir. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeği'nin alan yazında faktör yapısına ilişkin kabul edilen görüşlerden biri, ölçeğin beş alt boyuttan oluşan tek faktörlü bir yapıya sahip olduğudur (Webster ve Kruglanski, 1994). Söz konusu alt boyutlar; (1) düzen tercihi (ör., “*Açık ve düzenli bir hayat tarzından keyif alırım.*”), (2) tahmin ihtiyacı (ör., “*Tanıdık arkadaşlarla birlikte olmayı tercih ederim; çünkü onlardan ne bekleyeceğimi bilirim.*”), (3) kararlılık (ör., “*Önemli kararları genellikle hızlı ve kendimden emin bir şekilde veririm.*”), (4) belirsizlikten rahatsızlık (ör., “*Belirsiz durumlardan hoşlanmam.*”), (5) dar görüşlülüktür (ör., “*Bir problem hakkında düşünürken çözüm konusunda olası farklı görüşleri dikkate alırım.*” (Ters puanlanan madde). Her maddeden alınan puanların toplanmasıyla genel bilişsel kapalılık ihtiyacı puanı hesaplanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bilişsel kapalılık ihtiyacının arttığına işaret etmektedir.

Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeğinin Türkçe geçerlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının .72 olarak hesaplandığı raporlanmıştır (Şeker ve Akman, 2015). Şimdiki çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının .73 olduğu tespit edilmiştir.

3. Analiz Stratejisi

Bu çalışmada, bilişsel kapalılık ihtiyacı ve bireyselleştirici ya da birleştirici ahlaki temelleri destekleme arasındaki ilişkide, politik yönelim ve dindarlığın düzenleyici etkilerinin bulunup bulunmadığını sınamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda değişkenler için betimleyici analizler SPSS 20 programı ve oluşturulan hipotetik regresyon modellerinin doğruluğu Hayes tarafından (2018) geliştirilen Process Macro aracılığı ile test edilmiştir. Araştırmanın tüm değişkenleri için çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde; değerlerin, normal dağılım için kabul edilebilir düzeyde (± 1.5 aralığında) oldukları bulunmuştur (Tabachnick ve Fidell, 2013). Analizlerde ölçek ortalama puanları kullanıldığı için maddeler bireysel kayıp veriler ile baş edilmiştir. Tüm ölçekleri boş bırakarak sistematik kayıp oluşturan veri ile karşılaşılmamıştır.

4. Bulgular

Değişkenler arası betimsel istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur. Bu ilişkiler daha yakından incelendiğinde, bireylerin kendilerini politik yönelimde sola doğru konumlandıkça dindarlık puanlarının düştüğü görülmüştür ($r = -.42, p < .01$). Bilişsel kapalılık ihtiyacının dindarlık ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye ($r = .17, p < .01$) sahipken, politik yönelim ile ilişkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($r = -.00, p > .05$). Bilişsel kapalılık ihtiyacının hem bireyselleştirici ahlaki temeller ile ($r = .33, p < .01$), hem de birleştirici ahlaki temeller ile pozitif yönde anlamlı güçlü ilişkilerinin olduğu görülmüştür ($r = .36, p < .01$). Bunun yanında bireyler kendilerini politik yönelimde solda konumlandıkça bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeleri artarken ($r = .18, p < .01$), birleştirici ahlaki temelleri desteklemelerinin ise azaldığı ($r = -.38, p < .01$) görülmüştür. Bireylerin dindarlık puanlarındaki artış, birleştirici ahlaki temelleri desteklemelerinde de artış ile ilişkiliyken ($r = .51, p < .01$), bireyselleştirici ahlaki temeller ile ilişkili olmadığı görülmüştür ($r = .06, p > .05$).

Ayrıca, değişkenlerin demografik özellikler ile ilişkileri incelendiğinde dindarlıkta cinsiyetler arası farklılaşma olduğu saptanmıştır. Buna göre kadınların dindarlık puanlarının ($\bar{X} = 3.68, S = 1.51$), erkeklerden ($\bar{X} = 3.36, S = 1.75$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür [$t(476) = 2.06, p = 0.003$]. Bunun yanında, kadınların bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemede de erkeklerden daha yüksek puanlar aldıkları tespit edilmiştir [$t(485) = 3.95, p = 0.01$]. Bu bulgulardan hareketle bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamasında politik yönelimin düzenleyici etkisinin sınındığı modelde cinsiyetin kontrol edilmesinin uygun olabileceği görülmüştür.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler ve Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

	$\bar{X}$	S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Bakım	5,50	,87	-	,64**	,39**	,27**	,15**	,24**	,87**	,26**	,26**	,13**	,10*
2. Adalet	5,87	,80		-	,48**	,17**	,00	,13**	,87**	,12**	,28**	,22**	,01
3. Özgürlük	5,27	,81			-	,27**	,13*	,10	,74**	,19**	,34**	,13*	-,04
4. Sadakat	4,61	1,05				-	,62**	,53**	,26**	,82**	,29**	-,24**	,32**
5. Otorite	3,91	1,12					-	,66**	,12**	,88**	,34**	-,36**	,44**
6. Kutsallık	4,26	1,25						-	,20**	,87**	,30**	-,36**	,53**
7. Bireyselleştirici ahlaki temeller	5,62	,71							-	,22**	,33**	,18**	,06
8. Birleştirici ahlaki temeller	4,26	,98								-	,36**	-,38**	,51**
9. Bilişsel kapalılık ihtiyacı	4,57	,48									-	-,00	,17**
10. Politik Yönelim	4,82	1,54										-	-,42**
11. Dindarlık	3,58	1,59											-

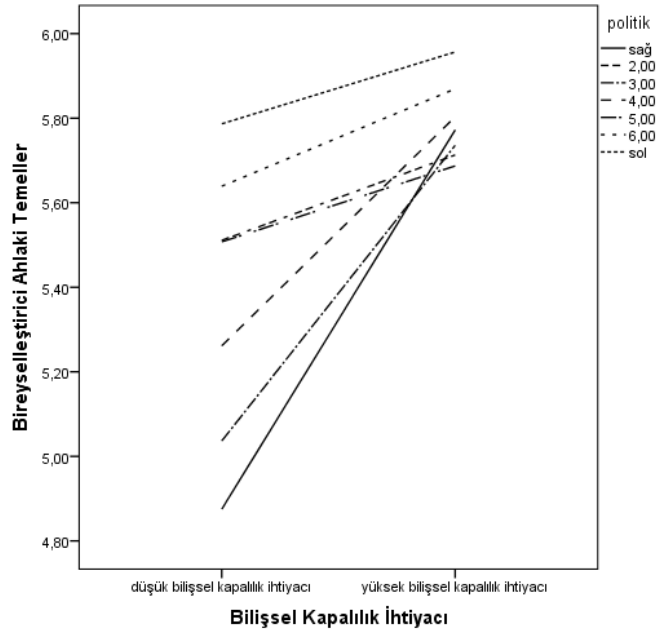
* $p < ,05$, ** $p < ,01$, N=489

İlk olarak bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamasında politik yönelimin düzenleyici etkisinin olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda cinsiyetin etkileri kontrol edildiğinde, bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki temelleri yordadığı modelde politik yönelimin düzenleyici bir rolü olduğu görülmüş ve modelin varyansın %18'ini açıkladığı görülmüştür [$F(3, 456)=32.25, p<0.001$]. Bilişsel kapalılık ihtiyacı ($B=1.12, p<0.001$) ve politik yönelimin ($B=0.65, p<0.001$), bireyselleştirici ahlaki temelleri anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 2). Ayrıca bu modelde politik yönelim ve bilişsel kapalılık ihtiyacı etkileşiminin ($B=-0.12$) de anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(1, 456)=9.31, p=0.002, \Delta R^2=0.02$]. Nokta seçimi (pick-a-point) yöntemi ile düzenleyicilik etkisinin düzeyleri incelenmiş 16. ($p<0.001$), 50. ($p<0.001$) ve 84. ($p=0.02$) yüzdelik dilimlerine karşılık gelen tüm politik yönelim puanlarındaki etkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (bkz. Şekil 1). Politik yönelimin her düzeyinde bilişsel kapalılık ihtiyacı bireyselleştirici ahlaki temelleri pozitif yönde etkilemektedir; ancak politik yönelim sağa doğru kaydıkça bilişsel kapalılık ihtiyacının yordama gücü artmaktadır.

Tablo 2. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Bireyselleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Politik Yönelimin Düzenleyici Rolü

	<i>B</i>	Standart Hata	<i>T</i>	<i>p</i>	Güven Aralıkları
Sabit	0,45	0,82	0,54	0,585	-1,17/2,07
Bilişsel Kapalılık İhtiyacı	1,12	0,17	6,27	0,000	0,77/1,48
Politik Yönelim	0,66	0,16	4,06	0,001	0,34/0,98
Bilişsel Kapalılık*Politik Yönelim	-0,12	0,03	-3,63	0,003	-0,20/-0,05
Cinsiyet	-0,24	0,06	-3,85	0,000	-0,37/0,12

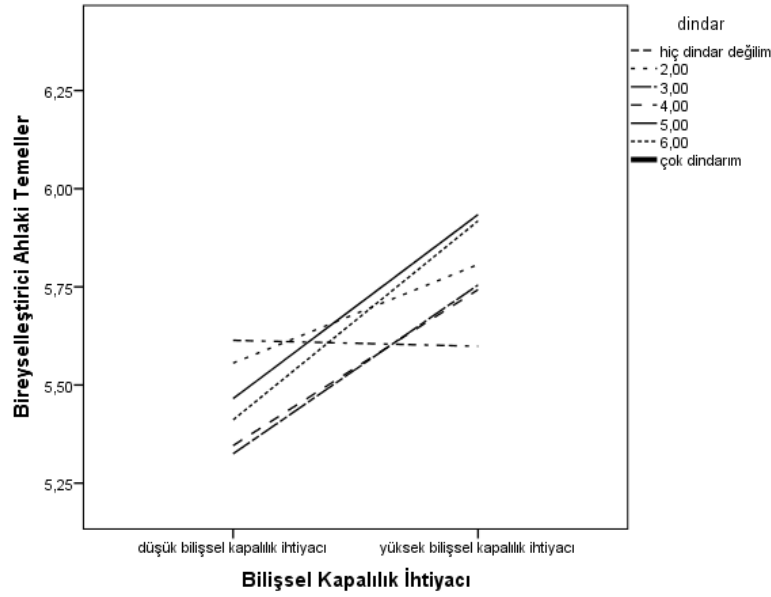

Şekil 1: Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Bireyselleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Politik Yönelimin Düzenleyici Rolü

Ardından bilişsel kapalılık ihtiyacı ve bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamasında dindarlığın düzenleyici etkisinin olup olmadığı sınanmıştır. Yapılan analiz sonucunda bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki temelleri yordadığı modelde dindarlığın düzenleyici bir rolü olduğu bulunmuş ve modelin varyansın %14'ünü açıkladığı görülmüştür [$F(3, 467)=25.50, p<0.001$]. Bilişsel kapalılık ihtiyacı ($B=0.07, p=0.69$) ve dindarlığın ($B=-0.56, p<0.003$) bireyselleştirici ahlaki temelleri anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür (bkz. Tablo 3). Ayrıca bu modelde politik yönelim ve bilişsel kapalılık ihtiyacı etkileşiminin ($B=0.12$) de anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(1, 467)=9.18, p=0.003, \Delta R^2=0.02$]. Nokta seçimi (pick-a-point) yöntemi ile düzenleyicilik etkisinin düzeyleri incelenmiş 16. ($p=0.001$), 50. ($p<0.001$) ve 84. ($p<0.001$) yüzdelerine karşılık gelen tüm dindarlık puanlarındaki etkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (bkz. Şekil 2). Dindarlığın olduğu durumda bilişsel kapalılık ihtiyacı tek başına bireyselleştirici ahlaki temelleri yordamazken, dindarlık ile olan etkileşimle bireyselleştirici ahlaki temeller üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Tablo 3. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Bireyselleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü

	<i>B</i>	Standart Hata	<i>T</i>	<i>p</i>	Güven Aralıkları
Sabit	5,31	0,74	7,20	0,000	3,86/6,76
Bilişsel Kapalılık İhtiyacı	0,07	0,16	0,40	0,689	-0,26/0,39
Dindarlık	-0,56	0,19	-3,02	0,003	-0,92/-0,20
Bilişsel Kapalılık*Dindarlık	0,12	0,04	3,03	0,003	0,04/0,20

Şekil 2: Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Bireyselleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü

Bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri yordadığı ve politik yönelimin düzenleyici değişken olarak alındığı modelin anlamlı olduğu ve modelin varyansın %28'ini açıkladığı görülmüştür [$F(3, 456)=58.93, p<0.001$]. Bilişsel kapalılık ihtiyacı ($B=1.10, p<0.001$) birleştirici ahlaki temelleri anlamlı şekilde yordarken ve politik yönelimin ($B=0.10, p=0.67$) anlamlı olmadığı görülmüştür (bkz. Tablo 4). Ayrıca bu modelde politik yönelim ve bilişsel kapalılık ihtiyacı etkileşiminin ($B=-0.07$) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p=0.15$). Politik yönelimin düzenleyici bir etkisi saptanamamıştır.

Tablo 4. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Birleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Politik Yönelimin Düzenleyici Rolü

	<i>B</i>	Standart Hata	<i>T</i>	<i>p</i>	Güven Aralıkları
Sabit	0,40	1,23	0,33	0,742	-2,00/2,81
Bilişsel Kapalılık İhtiyacı	1,10	0,27	4,14	0,000	0,58/1,62
Politik Yönelim	0,10	0,24	0,42	0,672	-0,37/0,57
Bilişsel Kapalılık*Politik Yönelim	-0,08	0,05	-1,44	0,150	-0,18/0,03

Bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri yordadığı ve dindarlığın düzenleyici değişken olarak alındığı modelin anlamlı olduğu ve modelin varyansın %35'ini açıkladığı görülmüştür [$F(3, 467)=83.36, p<0.001$]. Bilişsel kapalılık ihtiyacı ($B=0.80, p<0.001$) ve dindarlığın ($B=0.52, p=0.02$) birleştirici ahlaki temelleri anlamlı biçimde yordadığı görülmüştür (bkz. Tablo 5). Ayrıca bu modelde dindarlık ve bilişsel kapalılık etkileşiminin ($B=-0.05$) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p=0.28$). Dindarlığın düzenleyici bir etkisi saptanamamıştır.

Tablo 5. Bilişsel Kapalılık İhtiyacı ile Birleştirici Ahlaki Temeller İlişkisinde Dindarlığın Düzenleyici Rolü

	<i>B</i>	Standart Hata	<i>T</i>	<i>p</i>	Güven Aralıkları
Sabit	-0,40	0,89	-0,45	0,656	-2,14/1,35
Bilişsel Kapalılık İhtiyacı	0,80	0,20	4,07	0,000	0,41/1,18
Dindarlık	0,52	0,22	2,33	0,020	0,08/0,96
Bilişsel Kapalılık*Dindarlık	-0,05	0,05	-1,07	0,285	-0,15/0,04

5. Tartışma ve Sonuç

Şimdiki çalışmada, belirsizlik durumlarında epistemik bir kesinliğe ulaşmak ile tanımlanan bilişsel kapalılık ihtiyacının, ahlaki yargılamaları yordamaya etkisinde, politik yönelim ve dindarlığın düzenleyici etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireylerin ait oldukları grup ya da grupların kimliğinden bağımsız olarak herkese eşit, adil muamele etmeyi içeren bireyselleştirici ahlaki ilkeleri desteklemeyi yordamada ya da toplumsal hiyerarşinin bir uzantısı olarak iç grubun iyi oluşunu gözetmeyle ilişkili olan birleştirici ahlaki ilkeleri desteklemeyi yordamada dindarlık ve politik yönelimin düzenleyici etkilerini ele alarak alternatif bir açıklama sağlamak ve böylece bu ilişkileri yeni bir perspektiften değerlendirmenin gerekliliğine işaret etmek amaçlanmıştır.

Birleştirici ahlaki temeller, toplumsal hiyerarşik yapılanmanın ve gruplar arası güç ilişkilerinin onaylanması ile ilişkilidir. Bu anlamda birleştirici ahlaki temellerin, yaygın bir biçimde kabul edilen normların ahlaki ilkelere dönüşmesi olduğu düşünüldüğünde, belirsiz durumlarda normatif bilgiye sarılma beklenebilir. Bu doğrultuda bilişsel kapalılık ihtiyacında yüksek puanların, birleştirici temelleri desteklemek ile ilişkili olduğunu beklemek olasıdır. Nitekim bilişsel kapalılık ihtiyacı ile birleştirici ahlaki temellerin pozitif yönde güçlü korelasyonel ilişkisi, alan yazında var olan araştırma bulguları ile uyumludur (ör., Baldner ve Pierro, 2019; Bianco ve ark., 2021; Federico ve ark., 2016).

Bunun yanında alan yazından farklı olarak, bilişsel kapalılık ihtiyacı ile bireyselleştirici ahlaki temeller arasındaki ilişkinin de pozitif yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer yandan alan yazında bilişsel kapalılık ihtiyacı belirsiz durumlarda cevap aramak ile ilişkilendirilirken; bireyselleştirici ahlaki temeller, bireylerin olası cevapları göz önünde bulundurma, hatta bir sonuca ulaştıktan sonra bile alternatiflere açık olması ile ilişkilendirilerek bu değişkenler arasındaki kavramsal bağın, zayıf olabileceği önerilmiştir (Baldner ve ark., 2019). Ayrıca yapılan az sayıda çalışma bilişsel kapalılık ihtiyacı ile bireyselleştirici ahlaki temeller arasındaki ilişkinin yönünün kesin olarak belirlemekten ziyade, anlamlı ilişkinin olmadığını da içinde bulunduğu tutarsız sonuçlar rapor etmiştir (Baldner ve ark., 2020; Bianco ve ark. 2021; Giacomantonio ve ark., 2017). Bu tutarsız sonuçlar, bilişsel kapalılık ihtiyacı ile bireyselleştirici ahlaki temeller arasındaki ilişkinin doğasının daha da karmaşık olabileceğini düşündürmüştü, o nedenle dindarlık ve politik yönelimin söz konusu ilişkiyi düzenleyebileceği önerilmiştir. Böylece *“Bilişsel kapalılığa yönelik artan bir ihtiyaç, hangi durumlarda, herhangi birine zarar vermemeyi, herkese karşı adil olmayı ve diğerinin özgürlüğünü kısıtlamamayı içeren bireyselleştirici ahlaki ilkelerin ilk anda akla gelen cevaplar olarak kabul edilmesiyle ilgili olmaktadır?”* sorusuna yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda test edilen düzenleyici regresyon analizlerinde bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamada politik yönelim ve dindarlığın düzenleyici etkisi olduğu gösterilmiştir. Buna göre bireylerin kendini dindar biri olarak

nitelendirmeleri arttıkça, bilişsel kapalılık ihtiyacının, bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordama gücü de artmaktadır. Benzer şekilde bireylerin politik yönelimi soldan sağa doğru kaydıkcça, bilişsel kapalılık ihtiyacının bireyselleştirici ahlaki ilkeleri desteklemeyi yordayıcı etkisi de güçlenmektedir. Başka bir deyişle politik olarak sağda olanlar ve dindarlar için bilişsel kapalılık ihtiyacında artış, belirsizlikten kaçınmak için diğzerinin iyi oluşunu ve haklarını odağına alan ahlaki açıklamalara tutunmayı yordamaktadır. Dindarlıkta ve sağ politik yönelimde yüksek puanlar, bireylerin epistemik kesinlik bulmayla güdülendiklerinde bireyselleştirici değerlerin önemini artırmalarını yordamaktadır. Nitekim bu bulgu alan yazında bilişsel kaynakları azaltılan muhafazakârların, liberaller gibi sadece bireyselleştirici temellere odaklandıklarını gösteren çalışmanın (Wright ve Baril, 2011) bulgularını destekler niteliktedir.

Daha önce de yer verildiği gibi, Ahlaki Temeller Kuramı'nı test eden çok sayıda çalışma tutarlı olarak hem sağ hem de sol kanatın bireyselleştirici temellere destek verirken yalnızca sağdakilerin birleştirici ahlaki temelleri güçlü biçimde desteklediklerini göstermiştir (ör., Graham ve ark., 2009; Hofmann ve ark., 2014; Kim ve ark., 2012; Yılmaz ve ark., 2016a). Wright ve Baril (2011), muhafazakârların bilişsel yük altında birleştirici ahlaki ilkeler verdikleri değeri azaltmaları ve bireyselleştirici ahlaki temelleri desteklemeleri bulgusunun "*muhafazakârlığın güdülenmiş bir sosyal biliş olduğu*" (Jost ve ark., 2003) görüşü ile uyumlu olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir deyişle bireyin epistemik, varoluşsal veya psikolojik bazı ihtiyaçlarının onu daha "*muhafazakâr*" inançları benimsemeye yönlendirmektedir. Buradan hareketle, sol kanattakilerin birleştirici ahlaki ilkeleri önemsizleştirmeleri yerine sağ kanattakilerin birleştirici ilkelere verdikleri önemi artırdıklarını ileri sürmüşlerdir. Şimdiki çalışmanın bulguları da bu görüşü desteklemektedir. Belirsizlikten kaçınarak hızlıca bir sonuca ulaşma arzusu ile tanımlanan bilişsel kapalılık ihtiyacındaki artış, bireyselleştirici temelleri desteklemeyi yordamaktadır. Bu yordayıcı etkinin gücü, bireyler kendilerini daha dindar ya da sağ politik yönelimde nitelendirdikçe artmaktadır.

Araştırmanın bulguları ayrıca, bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri desteklemeyi yordamada dindarlık ve politik yönelimin düzenleyici etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Bu bulgu alan yazında liberallerin, bilişsel kapalılık ihtiyaçlarının yüksek olduğu durumda, birleştirici ahlaki temelleri desteklemeye eğilimli olduklarını gösteren bazı çalışmalardan (ör., Baldner ve ark., 2018) gelen bulgulardan farklılaşmaktadır. Yine de bu bulgu "*muhafazakârlığın güdülenmiş bir sosyal biliş olduğu*" (Jost ve ark., 2003) perspektifini, sol kanattakilerin birleştirici ahlaki ilkeleri önemsizleştirmeleri yerine sağ kanattakilerin birleştirici ilkelere verdikleri önemi artırdıklarını iddiasını desteklemektedir. Başka bir deyişle politik sağ ve sol uçlarda yer alanlar (benzer şekilde dindar olanlar ve olmayanlar) arasında bilişsel kapalılık ihtiyacının birleştirici ahlaki temelleri yordama gücünün değişmediği bulunmuştur. Politik olarak solda veya daha az dindar olarak konumlananların, belirsizlik durumlarında iç grubun ahlaki değerlerinin önemini artırmadıkları görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle birleştirici ahlaki temelleri desteklemek ile belirlenen muhafazakârlığın, bireysel düzeyde epistemik ve tehdit karşısında şekillenen varoluşsal veya psikolojik bazı temel ihtiyaçlara karşılık geldiği için işlevsel olarak sürdürülen güdülenmiş sosyal bilişin bir parçası olduğu söylenebilir.

Öte yandan muhafazakârların güdülenmiş sosyal biliş vasıtasıyla bireyselleştirici temelleri baskıladıkları bu görüşe karşıt olarak, alan yazında sol kanattakilerin birleştirici ahlaki ilkelerin önemini azalttıklarını öneren alternatif bir perspektif de bulunmaktadır. Örneğin yapılan güncel bir çalışmada Wright ve Baril'in (2011) bulguları tekrarlanmamış ve katılımcıların analitik düşünme becerilerinin deneysel olarak aktive edilmesinin, bireyselleştirici temelleri desteklemeyi artırdığı görülmüştür (İşler, Yılmaz ve Doğruyol, 2021). Yine başka bir çalışmada bilişsel yükte artışın birleştirici temellerden "*otoriteyi destekleme*"yi artırdığı gösterilmiştir (Van Berkel ve ark., 2015). Bu bulgular sol kanattakilerin birleştirici temelleri baskılamak için bilişsel çaba harcadıkları görüşünü (Haidt ve Kesebir, 2010; Skitksa, Mullen, Griffin, Hutchinson ve Chamberlain, 2002; Van de Vyver, Houston, Abrams ve Vasiljevic, 2016)

destekler niteliktedir. Yine de bu tartışma kesin bir sonuca ulaşmaktan hâlâ uzaktır ve çok sayıda görgül bulguya ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda şimdiki çalışmadan gelen bulgular da alan yazındaki bu boşluğa veri sağlayabilir.

Epistemik ihtiyaçların ahlaki yargılamalar üzerindeki etkilerinin, henüz alan yazında yeterince temsil edilmediği düşünüldüğünde araştırmanın bulguları var olan sınırlı alan yazına katkı sağlayarak bu konudaki anlayışımızı geliştirmeye yardım edebilir. Ayrıca tamamen bireyci olmayan Türkiye kültüründen görece büyük bir örneklemeden elde edilen bulgular, bilişsel kapalılık ve ahlaki yargılama arasındaki ilişkinin doğası hakkında bilgi verici olabilir. Bunun yanında şimdiki çalışma dindarlık ve politik yönelimin düzenleyici ilişkilerini yeni bir perspektiften değerlendirmektedir. Gelecekte sürdürülecek çalışmalara, farklı örneklem gruplarında ve deneysel yöntemi de içeren çeşitli yöntemler kullanarak söz konusu ilişkileri sınamaları önerilebilir.

Özetle, ahlaki kararların çoğu zaman rasyonel olarak ulaştığımız yargılar olmaktan uzak olabildiği göz önünde bulundurulursa, şimdiki çalışmada da bulunduğu gibi belirsiz durumlar ile başa çıkma biçimlerimiz, tutunulan ideolojiler ve inançlar gibi birey düzeydeki farklılıklarımız ahlaki yargılamalarımızı etkileyebilir. Bu özellikler arasındaki ilişkilerin doğasını aydınlatmak ise olumsuz sonuçları ile mücadele etmeye yardım edebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Baldner, C. ve Pierro, A. (2019). Motivated prejudice: The effect of need for closure on anti-immigrant attitudes in the United States and Italy and the mediating role of binding moral foundations. *International Journal of Intercultural Relations*, 70, 55-66.
- Baldner, C., Di Santo, D., Talamo, A. ve Pierro, A. (2020). Sympathy as knowledge of the other in need: An investigation into the roles of need for closure and the moral foundations on sympathy toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 50 (4), 240-252.
- Baldner, C., Jaume, L. C., Pierro, A. ve Kruglanski, A. W. (2019). The epistemic bases of prejudice: The role of need for cognitive closure. *TPM-Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 26(3), 447-461.
- Baldner, C., Pierro, A., Chernikova, M. ve Kruglanski, A. W. (2018). When and why do liberals and conservatives think alike? An investigation into need for cognitive closure, the binding moral foundations, and political perception. *Social Psychology*, 49(6), 360-368. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000354>
- Bianco, F., Kotic, A. ve Pierro, A. (2021). The mediating role of national identification, binding foundations and perceived threat on the relationship between need for cognitive closure and prejudice against migrants in Malta. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 1-14.
- Cacioppo, J. T., Petty, R. E., Feinstein, J. A. ve Jarvis, W. B. G. (1996). Dispositional differences in cognitive motivation: The life and times of individuals varying in need for cognition. *Psychological Bulletin*, 119(2), 197-253.
- De Cristofaro, V., Pellegrini, V., Baldner, C., van Zomeren, M., Livi, S. ve Pierro, A. (2019). Need for closure effect on collective action intentions and behavior toward immigrants in Italy: The mediation of binding foundations and political conservatism. *Journal of Applied Social Psychology*, 49 (10), 611-622.
- Dugas, M., Schori-Eyal, N., Kruglanski, A. W., Klar, Y., Touchton-Leonard, K., McNeill, A., ... Roccas, S. (2017). Group-centric attitudes mediate the relationship between need for closure and intergroup hostility. *Group Processes & Intergroup Relations*, 136843021769946. doi:10.1177/1368430217699462
- Federico, C.M., Ekstrom, P., Tagar, M.R. ve Williams, A.L. (2016). Epistemic motivation and the structure of moral intuition: Dispositional need for closure as a predictor of individualizing and binding morality. *European Journal of Personality*, 30 (3), 227-239.
- Giacomantonio, M., Pierro, A., Baldner, C. ve Kruglanski, A. (2017). Need for closure, torture, and punishment motivations the mediating role of moral foundations. *Social Psychology*, 48 (6), 335-347.
- Graham, J., Haidt, J. ve Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029-1046.
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S. ve Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 366-385.
- Graham, J., Haidt, J., Motyl, M., Meindl, P., Iskiwitsch, C. ve Mooijman, M. (2018). Moral Foundations Theory: On the advantages of moral pluralism over moral monism. K. Gray & J. Graham (Ed.), *Atlas of moral psychology* içinde (s. 211-222), The Guilford Press.

- Haidt, J. ve Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus*, 133(4), 55–66.
- Haidt, J. ve Bjorklund, F. (2008). Social intuitionists answer six questions about moral psychology. W. Sinnott-Armstrong (Ed.), *Moral psychology, Vol. 2. The cognitive science of morality: Intuition and diversity* içinde (s. 181–217). MIT Press.
- Haidt, J. ve Kesebir, S. (2010). Morality. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* içinde (s. 797–832). John Wiley & Sons Inc.
- Hofmann, W., Wisneski, D. C., Brandt, M. J. ve Skitka, L. J. (2014). Morality in everyday life. *Science*, 345(6202), 1340-1343.
- Isler, O., Yilmaz, O., ve Doğruyol, B. (2021). Are we at all liberal at heart? High-powered tests find no effect of intuitive thinking on moral foundations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 92, 104050. doi:10.1016/j.jesp.2020.104050
- Iyer, R., Koleva, S., Graham, J., Ditto, P. ve Haidt, J. (2012). Understanding libertarian morality: The psychological dispositions of self-identified libertarians. *PLoS ONE*, 7(8), 1-23.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. ve Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129 (3), 339-375.
- Kim, K. R., Kang, J. ve Yun, S. (2012). Moral intuitions and political orientation: Similarities and differences between South Korea and the United States. *Psychological Reports*, 111(1), 173-185.
- Koleva, S. P., Graham, J., Iyer, R., Ditto, P. H. ve Haidt, J. (2012). Tracing the threads: How five moral concerns (especially purity) help explain culture war attitudes. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 184–194.
- Kruglanski, A. W. (2004). *The psychology of closed mindedness*. Psychology Press.
- Kruglanski, A. W., Peri, N. ve Zaki, D. (1991). Interactive effects of need for closure and initial confidence on social information seeking. *Social Cognition* (9), 127-148.
- Kruglanski, A. W., Webster, D. M. ve Klem, A. (1993). Motivated resistance and openness to persuasion in the presence or absence of prior information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(5), 861-876.
- Kugler, M., Jost, J. T. ve Noorbaloochi, S. (2014). Another look at Moral Foundations Theory: Do authoritarianism and social dominance orientation explain liberal-conservative differences in “moral” intuitions? *Social Justice Research*, 27, 413–431.
- LaBouff, J. P., Humphreys, M. ve Shen, M. J. (2017). Religiosity and group-binding moral concerns. *Archive for the Psychology of Religion*, 39(3), 263–282. doi:10.1163/15736121-12341343
- Low, M. ve Wui, M. G. L. (2015). Moral foundations and attitudes towards the poor. *Current Psychology*, 35(4), 650–656.
- McAdams, D. P., Albaugh, M., Farber, E. A., Daniels, J., Logan, R. L. ve Olson, B. (2008). Family metaphors and moral intuitions: How conservatives and liberals narrate their lives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(4), 978-90.
- Milojev, P., Osborne, D., Greaves, L. M., Bulbulia, J., Wilson, M. S., Davies, C. L., ... Sibley, C. G. (2014). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation predict different moral signatures. *Social Justice Research*, 27(2), 149–174.
- Onraet, E., A Van Hiel, Roets, A. ve Cornelis, I. (2011). The closed mind: ‘Experience’ and

- 'cognition' aspects of openness to experience and need for closure as psychological bases for right-wing attitudes. *European Journal of Personality*, 25(3), 184-197.
- Piaget, J. (1965). *The moral judgement of the child*. New York, NY: Free Press.
- Piazza, J. ve Landy, J. F. (2013). "Lean not on your own understanding": Belief that morality is founded on divine authority and non-utilitarian moral judgments. *Judgment and Decision Making*, 8(6), 639–661.
- Roets, A. ve Van Hiel, A. (2007). Separating ability from need: Clarifying the dimensional structure of the need for closure scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 266-280
- Roets, A., Kruglanski, A., Kossowska, M., Pierro, A. ve Hong, Y. (2015). The motivated gatekeeper of our minds: new directions in need for closure theory and research. *Advances in Experimental Social Psychology*, 52, 221–283.
- Simpson, A. ve Laham, S.M. (2015). Different relational models underlie prototypical left and right positions on social issues. *European Journal of Social Psychology*, 45(2), 204-217.
- Skitka, L. J., Mullen, E., Griffin, T., Hutchinson, S. ve Chamberlain, B. (2002). Dispositions, scripts, or motivated correction? Understanding ideological differences in explanations for social problems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 470–487.
- Strobel, A., Grass, J., Pohling, R. ve Strobel, A. (2017). Need for Cognition as a moral capacity. *Personality and Individual Differences*, 117, 42-51. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.05.023>
- Sweeny, K., Melnyk, D., Miller, W., & Shepperd, J. A. (2010). Information avoidance: Who, what, when, and why. *Review of General Psychology*, 14(4), 340–353. doi:10.1037/a0021288
- Şeker, B. D. ve Akman, E. (2015). Bilişsel Kapalılık İhtiyacı Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Güvenirlik ve geçerlik analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(35), 51-63.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson
- Tekeş, B., İmamoğlu, E. O., Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2020). Political orientations and morality judgments in the Turkish context: considering the roles of the needs for cognition and recognition. *Psychological Reports 0(0)1-30*, doi:10.1177/0033294119899903
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yılmaz, O., Erdoğan ve Sarıbay, S. A. (2016a). Türkiye'deki ahlaki temeller ve politik ideoloji: Bir kümeleme analizi çalışması. I. Sosyal Psikoloji Kongresi'nde sunulan bildiri. Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Yılmaz, O., Harma, M., Bahçekapılı, H. G. ve Cesur, S. (2016b). Validation of the Moral Foundations Questionnaire in Turkey and its relation to cultural schemas of individualism and collectivism. *Personality and Individual Differences*, 99, 149–154.
- Van Berkel, L., Crandall, C. S., Eidelman, S., ve Blanchard, J. C. (2015). Hierarchy, dominance, and deliberation: Egalitarian values require mental effort. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(9), 1207–1222.
- Van de Vyver, J., Houston, D. M., Abrams, D. ve Vasiljevic, M. (2016). Boosting belligerence: How the July 7, 2005, London bombings affected liberals' moral foundations and prejudice. *Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/0956797615615584>.

- Van Hiel, A. ve Mervielde, I. (2002). Effects of ambiguity and need for closure on the acquisition of information. *Social Cognition*, 20, 380-408.
- Van Hiel, A., Pandelaere M.ve Duriez B. (2004). The impact of need for closure on conservative beliefs and racism: Differential mediation by authoritarian submission and authoritarian dominance. *Personality and Social Psychology Bulletin* 10(10), 824-837.
- Webster, D. M. ve Kruglanski, A. W. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 1049–1062. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.1049>
- Webster, D. M. ve Kruglanski, A. W. (1997). Cognitive and Social Consequences of the Need for Cognitive Closure. *European Review of Social Psychology*, 8(1), 133–173. doi:10.1080/14792779643000100
- Wright, J. C. ve Baril, G. (2011). The role of cognitive resources in determining our moral intuitions: Are we all liberals at heart? *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), 1007–1012.